

СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ РІВНЕНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

В структурі промислового виробництва Рівненської області значна питома вага припадає на харчову галузь, яка відіграє важливу роль в регіоні як з точки зору забезпечення населення продуктами харчування, так і формування бюджету області.

За обсягами виробництва продукції харчової промисловості частка Рівненської області в загальнодержавному виробництві за останні роки дещо зменшилась з 1,4% у 2000 р. до 0,9% у 2002 р., в структурі промисловості регіону частка харчової промисловості також має тенденцію до зниження: з 28,0% у 2000 р. до 15,2% у 2002р.

У 2002 р. в галузі функціонувало 213 підприємствам різних форм власності і господарювання. Інституціональна структура виробничого потенціалу галузі є наступною: підприємства державного сектора – 2,3%, підприємства колективної форми власності – 80,8%, приватні підприємства – 16,9%. Чисельність працівників харчової промисловості Рівненської області у 2002 р. склала 10,5 тис. осіб, що становило 86,8 % в порівнянні з 2000 роком.

Обсяг виробленої ними продукції у діючих цінах склав 365,1 млн. грн., що на 25,5% менше рівня попереднього року, коли в цілому по Україні спостерігалось зростання на 8,4% (табл. 1).

Таблиця 1.

Основні показники розвитку харчової промисловості Рівненської області

Показники	2000	2001	2002
Виробництво продукції в діючих цінах відповідних років, млн. грн.	399,8	489,9	365,1
У % до попереднього року	-	122,5	74,5
Частка продукції галузі у промисловості області, %	28,0	18,7	15,2
Частка продукції галузі області у продукції галузі України, %	1,4	1,4	0,9
Чисельність працівників, тис. осіб	12,1	11,3	10,5

За вартістю виробленої продукції найбільша питома вага припадала на такі види економічної діяльності: виробництво цукру – 33,1 %, молочну промисловість – 20,6%, виробництво хліба та хлібобулочних виробів – 12,4%, м'ясну промисловість – 9,9%. На область припадає 3,4% загальнодержавного виробництва цукру-піску, 3,0% - сирів жирних (вкл. бринзу), 2,6% - тваринного масла, 2,5% - спирту етилового з харчової сировини.

Харчова промисловість в регіоні представлена 5 цукровими заводами, підприємствами по переробці м'яса і молока, консервними заводами, спиртзаводом, кондитерською фабрикою та іншими підприємствами.

За період з 1995 по 2002 рр. збільшилось виробництво сирів жирних (вкл. бринзу) – в 1,6 рази, макаронних виробів - на 5,9%, олії – в 15 разів, кондитерських виробів - в 4,1 рази, безалкогольних напоїв – в 6,9 рази, мінеральних вод – в 1,9 рази. (табл. 2).

Проте в цілому за зазначений період харчова промисловість втратила значну частину свого потенціалу. Обсяги виробництва м'яса (вкл. субпродукти 1 категорії) за цей період скоротились в 6,7 рази, ковбасних виробів – в 3,3 рази, тваринного масла – в 2,0 рази, продукції з незбираного молока – в 3,4 рази, борошна – в 1,9 рази, круп – в 1,5 рази, хліба і хлібобулочних виробів – в 1,7 рази, цукру-піску – в 2,3 рази, консервів – в 1,5 рази, спирту етилового з харчової сировини – в 1,7 рази, горілки і лікєро-горілочаних виробів – в 13,4 рази, пива – в 4,7 рази, зупинено виробництво вина плодоягідного.

Слід також відзначити, що по ряду важливих видів продовольчих товарів в області протягом останніх років вдалося призупинити спад виробництва і збільшити його обсяги. Так за період 2000-2002 рр. виробництво продукції з незбираного молока зросло на 64,4%, жирних сирів – в 3,5 рази, консервів – на 28,1%, кондитерських виробів – на 52,9%, збільшилось також виробництво безалкогольних напоїв – в 3,1 рази, виробництво мінеральних вод – в 2,5 рази, спирту етилового з харчової сировини – в 2,7 рази, хліба і хлібобулочних виробів – на 14,2%. Позитивних зрушень не відбулося по виробництву м'яса, яке скоротилось за зазначений період на 43,3%, ковбасних виробів – на 10,0%, тваринного масла – на 8,1%, цукру-піску – на 44,6%, борошна – на 29,3%, круп – на 34,5%, горілки і лікєро-горілчаних виробів – на 12,8%, пива – на 17,5%.

Аналіз розвитку харчової промисловості Рівненщини свідчить, що її ефективне функціонування неможливо без збалансованого розвитку регіонального агропромислового комплексу і переважно залежить від обсягів виробництва основних видів сільськогосподарської продукції. Проте розвиток сільськогосподарського виробництва в регіоні характеризується складними умовами, особливо північні поліські райони. Перш за все це низька природна родючість ґрунтів, заболоченість і перезволоженість території, високий рівень еродованості території південних районів, що вимагає постійного здійснення агротехнічних, меліоративних, протиерозійних, природоохоронних і організаційно-господарських заходів, спрямованих на підтримання продуктивності сільськогосподарського господарства.

В харчовій промисловості Рівненської області задіяно 7,4% основних промислово-виробничих фондів, значна частина яких (41,1%) повністю зношені та підлягають ліквідації. Вартість основних засобів галузі в області складає близько 397,4 млн. грн. на кінець 2002 р., або 1,5% загальної вартості основних виробничих фондів харчової промисловості

України. Особливістю наявного промислового потенціалу галузі є його недостатня технологічна гнучкість та низький інноваційний рівень, негативно впливають на їх стан застаріла технічна та сировинна база.

За останні три роки спостерігається позитивна динаміка надходження інвестицій у основний капітал в харчовій промисловості: з 11,6 млн. грн. у 2000 р. до 28,9 млн. грн. у 2002 р., хоча їх нинішня частка в загальнодержавному обсязі інвестицій харчової галузі залишається на найнижчому рівні – 0,7-0,9%. Основним джерелом інвестицій в основний капітал є власні кошти підприємств, тоді як кошти державного бюджету були незначними. У технологічній структурі капітальних вкладень переважають витрати на придбання машин, обладнання та устаткування, впровадження прогресивних технологічних процесів, реконструкцію та технічне переоснащення діючих підприємств, освоєння виробництва нової конкурентоспроможної продукції.

Освоюють виробництво нових видів конкурентоспроможної продукції ВАТ «Рівненська кондитерська фабрика», «Костопільський завод продтоварів», «Гощанський завод продовольчих товарів», ТОВ «Агропереробка»; на ВАТ «Здолбунівський завод продовольчих товарів» введено в дію цех по виготовленню консервів овочевих з екологічно чистої сільськогосподарської сировини місцевих виробників; на ТОВ «Острозький завод мінеральної води» запроваджено новітню систему очистки води, реконструйовано і модернізовано лінії розливу; на Дубровицькому ТзОВ «Полісся-продукт» введено в дію лінію по виробництву хлібобулочних виробів потужністю 4 тонни на добу із запровадженням нових технологій; на ТзОВ «Укрмолпродукт» освоєно технологію виробництва сирів твердих.

Підприємствами харчової і переробної промисловості області ведеться робота щодо залучення інвестицій та освоєння випуску нових найменувань продукції. У 2004 році Рівненська кондитерська фабрика

планує ввести в експлуатацію сучасну лінію з виробництва желейних та жувальних цукерок.

Аналіз фінансового стану підприємств харчової промисловості, що звітували про результати господарської діяльності, свідчить, що чистий дохід (виручка) від реалізації продукції у 2002 р. склав 508,1 млн. грн., в структурі якого найбільша частка – 90,6% припадає на колективні підприємства. В цілому харчові підприємства області різних форм власності і господарювання спрацювали збитково, за виключенням приватних підприємств, чистий прибуток яких склав 429,8 тис. грн. (табл. 3).

Проведений SWOT – аналіз дозволив визначити сильні і слабкі сторони, а також можливості і загрози, які необхідно враховувати для визначення стратегічних пріоритетів перспективного розвитку харчової промисловості в даному регіоні.

Слабкими сторонами розвитку харчової промисловості Рівненської області є: велика кількість нерентабельних та збиткових підприємств галузі з високим ступенем морально застарілого та фізично зношеного обладнання, недостатнє забезпечення галузі сировинними ресурсами при значному недовантаженні виробничих потужностей, відсутність довгострокових регіональних програм розвитку промисловості області, відсутність на підприємствах коштів на технічне оновлення, недосконалість виробничої структури галузі, неврегульованість ринку агропромислової продукції, вкрай низька інвестиційна привабливість регіону.

Серед *сильних* сторін можна виділити: наявність виробничих потужностей та кваліфікованої робочої сили на підприємствах галузі, необхідних для прискорення темпів зростання виробництва продукції харчової промисловості, що забезпечує життєдіяльність регіону, вигідне прикордонне місцезрештування області з розвинутою інфраструктурою

Таблиця 3

Фінансові показники підприємств харчової промисловості різних форм власності Рівненської області за 2002 рік

Показник	Всього	В тому числі							Інших форм власності	Із загального підсумку приватизованих підприємств	
		Державний сектор	з них:		колективних	з них:					
			державних	комунальних		спільних	орендних	акціонерних			приватних
Кількість підприємств, які звітували по фінансовій звітності (на кінець звіт. періоду, одиниць)	213	5	5	0	172	0	0	52	36	0	37
Основні засоби (залишкова вартість) (на кінець звіт. періоду, тис. грн.)	220013,7	39550,9	39550,9	0,0	178076,3	0,0	0,0	102867,0	2386,5	0,0	74810,9
Оборотні активи (на кінець звіт. періоду, тис. грн.)	268316,4	13266,0	13266,0	0,0	250440,3	0,0	0,0	174030,0	4610,1	0,0	77911,4
Дебіторська заборгованість (на кінець звіт. періоду, тис. грн.)	185229,2	6530,2	6530,2	0,0	176543,7	0,0	0,0	123769,9	2155,3	0,0	53886,3
Дебіторська заборгованість за розрахунками з бюджетом (на кінець звіт. періоду, тис. грн.)	8453,7	8,6	8,6	0,0	8233,2	0,0	0,0	2726,0	211,9	0,0	2561,7
Кредиторська заборгованість (на кінець звіт. періоду, тис. грн.)	267297,9	7532,0	7532,0	0,0	256295,5	0,0	0,0	167828,8	3470,4	0,0	91619,9
Поточні зобов'язання за рахунками з бюджетом (на кінець звіт. періоду, тис. грн.)	9475,9	2166,1	2166,1	0,0	7249,3	0,0	0,0	4980,5	60,5	0,0	4727,7
Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) (тис. грн.)	508098,9	32041,0	32041,0	0,0	460230,0	0,0	0,0	292907,8	15827,9	0,0	174099,3
Інші операційні доходи (тис. грн.)	26489,6	453,5	453,5	0,0	25915,3	0,0	0,0	22350,9	120,8	0,0	19282,5
Операційні витрати (тис. грн.)	537294,6	31217,2	31217,2	0,0	491040,5	0,0	0,0	313066,6	15036,9	0,0	197806,6
Інші звичайні доходи та витрати (тис. грн.)	-17388,6	-289,5	-289,5	0,0	-16888,0	0,0	0,0	-13044,1	-211,1	0,0	-7857,4
Надзвичайні доходи та витрати (тис. грн.)	2,9	0,0	0,0	0,0	2,9	0,0	0,0	1,2	0,0	0,0	1,2
Фінансові результати від операційної діяльності (тис. грн.)	-2706,1	1277,3	1277,3	0,0	-4895,2	0,0	0,0	2192,1	911,8	0,0	-4424,8
Фінансові результати від звичайної діяльності по оподаткуванню (тис. грн.)	-20094,7	987,8	987,8	0,0	-21783,2	0,0	0,0	-10852,0	700,7	0,0	-12282,2
Чистий прибуток (тис. грн.)	-23087,9	-112,7	-112,7	0,0	-23405,0	0,0	0,0	-12281,1	429,8	0,0	-13620,1

транспорту і зв'язку, що дозволяє розширювати ринок збуту вітчизняної продукції на експорт, наявність значних власних енергетичних потужностей.

Основними *можливостями* Рівненщини є: значний промисловий потенціал області і значні перспективи його розвитку, а також наявність потужних машинобудівних підприємств, що створює можливості для оновлення матеріально-технічної бази харчової галузі, розвинений агропромисловий комплекс. Крім того, слід відмітити інтенсивний розвиток за останні роки скловиробництва в регіоні, яке спирається на власну сировинну базу. Так, Україні та СНД виробництва склотари європейського зразку на СП «АД-Зоря» та реконструкція технологічних ліній на ВАТ «Рокитнівський склозавод», буде сприяти збільшенню виробництва харчових продуктів у склотарі як у регіоні, так і за його межами. Зростання обсягів освоєння в області інноваційних коштів, де за рахунок Держінноваційного фонду реалізується значна кількість інноваційних проектів, створює додаткові можливості в розвитку харчової промисловості регіону. За обсягами освоєння інноваційних коштів у 1997-1998 рр. Рівненська область тримала друге місце по Україні. І хоча на теперішній час, регіон дещо здав свої позиції в цьому напрямку, але цей фактор може стати вирішальним для розвитку окремих підприємств харчової галузі.

Основними *загрозами (або ризиками)* регіону є різкий спад обсягів виробництва основних видів сільськогосподарської сировини, складний фінансовий стан харчових підприємств, що може призвести до їх банкрутства, а також загальна їх збитковість незалежно від форм власності і господарювання, неконкурентоспроможність окремих видів харчових продуктів, недосконалість системи збуту продовольчої продукції, нерозвиненість ринкової інфраструктури, що створює ризики до

немотивованого підвищення цін, відносно високий відсоток безробітних у працездатному віці.

Основними *проблемами* АПК в розвитку регіону є недостатня ефективність використання землі, фізичне і технологічне старіння основних фондів, відставання розвитку тваринницької галузі, недостатній розвиток інфраструктури аграрного ринку, недостатність фінансування цільових державних програм розвитку агропромислового комплексу.

Основними цілями є підвищення ефективності господарювання та забезпечення сталого зростання виробничих та фінансових показників, активізація біржової торгівлі, збільшення обсягів виробництва конкурентоспроможних продуктів, розвиток аграрного ринку, розширення асортименту продукції та нарощування виробництва продуктів дитячого харчування.

Основними пріоритетними напрямками інноваційної діяльності в регіоні є: високотехнологічний розвиток харчової і переробної промисловості, що спирається на використання прогресивного обладнання для глибокої переробки рослинної та тваринної продукції, сучасних технологій зберігання сільськогосподарської продукції, матеріалів, технологій та обладнання для фасування, пакування і маркування продуктів харчування, виробництво екологічно харчових продуктів та продуктів з високими оздоровчими властивостями з овочевих та зернових культур.

Основною *стратегічною ціллю* розвитку харчової промисловості Рівненської області є формування такої структури випуску конкурентоспроможної харчової продукції, яка відповідає потребам ринку, збалансованості та ефективному завантаженню виробничих потужностей, спиралася б на використання, головним чином, власних сировинних ресурсів для насичення внутрішнього ринку та формування експортного потенціалу галузі.

Відповідно до поставленої мети основними *завданнями* в харчовій промисловості Рівненської області є: стабілізація та нарощування обсягів виробництва харчових продуктів, досягнення рекомендованих норм споживання продуктів харчування населенням регіону, гармонізація та оптимізація пропорцій в складових АПК (обслуговуючих галузях, переробних потужностях, складських приміщеннях та транспорту), поліпшення фінансового стану, створення умов для залучення внутрішніх і зовнішніх інвестицій, оновлення та зміцнення матеріально-технічної бази за рахунок використання засобів переважно вітчизняного виробництва, розвиток інтегрованих виробничих структур. Джерелами фінансування реалізації першочергових завдань розвитку галузі, крім власних коштів суб'єктів господарювання повинні стати кредити банків, бюджетні кошти, надходження від приватизації об'єктів агропромислового комплексу, вітчизняні та іноземні інвестиції та ін.

Вирішення поставлених завдань сприятиме досягненню наступних прогнозованих показників розвитку Рівненської області на період 2005-2015 років (табл. 4, 5).

Таблиця 4

Прогнозовані показники розвитку харчової промисловості
Рівненської області по роках

	2005		2010		2015	
	I	II	I	II	I	II
Виробництво продукції, млн.грн.	402,6	405,8	541,8	671,8	629,6	1050,7
У % до попереднього періоду	-	-	134,6	165,5	116,2	156,4
Частка продукції галузі у промисловості області, %	17,5	17,3	18,9	19,3	19,4	20,3
Частка продукції галузі області у продукції галузі України, %	1,0	0,9	1,0	0,9	0,9	1,0

Таблиця 5

Прогноз виробництва основних видів продукції харчової промисловості
Рівненської області в натуральному виразі

Продовольчі товари	Одиниця виміру	2005		2010		2015	
		I	II	I	II	I	II
М'ясо (включаючи субпродукти I категорії)	тис.т	5,3	6,4	8,9	10,7	11,6	14,1
Тваринне масло	тис.т	4,8	5,0	6,3	7,0	7,9	8,9
Продукція з незбираного молока	тис.т	7,9	9,9	11,3	15,8	15,8	22,6
Жирні сири (включаючи бринзу)	тис.т	4,2	4,4	4,5	6,0	5,5	8,5
Цукор-пісок	тис.т	66,9	72,7	72,8	88,4	78,2	107,2
Олія	тис.т	1,0	1,3	1,0	1,3	1,0	1,3
Борошно	тис.т	62,0	65,0	69,5	89,8	81,6	102,9
Хліб і хлібобулочні вироби	тис.т	42,3	44,8	49,6	45,4	55,8	48,4
Консерви	муб.	38,2	42,1	45,5	49,1	48,1	55,0

Прогнозоване збільшення виробництва основних видів продукції харчової промисловості на період з 2005 до 2015 рр. проти 2002 р. очікується в наступних обсягах: м'яса (включаючи субпродукти I кат.) – у 1,6 – 4,1 рази, тваринного масла – у 1,4 – 2,6 рази, продукції з незбираного молока – у 2,3 рази, сирів жирних (включаючи бринзу) – у 1,1 – 2,2 рази, цукру-піску та борошна – у 1,2 – 1,9 рази, хліба і хлібобулочних виробів – у 1,2 рази, консервів – у 1,3 – 1,9 рази.

Схема-прогноз розвитку і розміщення продуктивних сил Рівненської області на період до 2015 року: наук. вид. – К.: Рада по вивч. прод. сил України НАН України, 2005. – 209 с.